

VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN.

Stuk n° 13, blz. 5.

Dit plakkaat is reeds afgedrukt bij Ch. Laurent, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas* (1893), 2e série, 1506-1700, deel I, blz. 602, naar het afschrift der Brugsche *Hallegheboden*.

Stukken n^{rs} 15-18, blz. 6-9.

Over den toestand der Augustijnenkloosters van Dordrecht en Antwerpen, toen Jacob Praepositus en Hendrik van Zutphen er het ambt van prior bekleedden, schreef Luther aan Johannes Staupitz, vicaris der orde, op 3 October 1519 uit Wittenberg het volgende: " ... Vellem plures ad nos fratres et eos idoneos mitti. Scripsit mihi uterque Prior inferiorum partium, Jacobus et Heinricus, querulosissime ac desperate prorsus, tete implorantes, nihil agi per eorum vicarium; missuros tamen dicunt se fratres, imo se ipsos venturos; sed non fiet, cum in paschalibus datae sint literae, nec dum comparent... " (E. L. Enders, *Luther's Briefwechsel*, deel II, blz. 183.)

Stuk n° 31, blz. 20.

Dit plakkaat is reeds afgedrukt bij J. Lameere, *Recueil des ordonnances*, deel II, blz. 1 (1898), naar hetzelfde afschrift.

Stuk n° 34, blz. 33.

Over de verbranding zijner boeken te Leuven (8 Oct. 1520) en te Keulen schreef Luther aan den Augustijn Jan Lang te Erfurt (28 Nov. 1520): " Libellos meos exusserunt Colonienses et Lovanienses.... " (E. L. Enders, *Luthers Briefwechsel*, deel II, blz. 532.) — In noot 6 der blz. 534 geeft Enders over die verbranding het volgende uittreksel uit Oecolompadius, *Judicium de Doctore M. Luthero*: " Dominicastrī Lovanienses curaverunt suis pecuniis, ut opera Lutheri incinerarentur. Concursus factus est: plures apportarunt libros, sed non Martini. Studentes itaque et plerique alii, parato jam igne, libros comportant: ille *Sermones Discipuli*, alter *Tartaretum*, sic hic *Dormi secure* paratum et alios id genus, ut plures ex illorum autoribus combusti sunt, quam ex operibus Martini Lutheri. Venit postremo carmelita nequissimus et, postposita verecundia, quo animum suum iniquissimum cunctis patefaceret, in ignem publice et cineres urinam projecit. Videns

hoc Brassicanus junior, qui tam nefario spectaculo aderat, fratrem observat redeuntem ad monasterium, qui cum vellet intrare, apprehenso pallio fratris et gladiolo extracto : huc, huc, mecum perge, frater! calcans, percutiens et semivivum relinquens abiit. » Enders voegt er bij : « Nachdem Aleander in Löwen die Verbrennung angestiftet, that er dasselbe zu Lüttich und nachher zu Köln; vgl. Erasmus an Jonas, aus Köln 11 Novb. (bei Kawerau, *Jonasbr.* I, 46), wonach die Verbrennung in Köln am 12 Novb. stattfand. »

Stuk n° 35, blz. 35.

Over het valsch gerucht, dat ten jare 1520 in de Nederlanden liep, als zou de Luiksche prins-bisschop, kardinaal Erardus van der Mark, voor Luther genegen zijn geweest, leest men in de beroemde *Histoire critique de l'Inquisition d'Espagne* van J. A. Llorente (deel I, blz. 397 en 398; Parijs 1818) het volgende :

« Je possède une collection de lettres de l'ambassadeur d'Espagne (auprès du pape) à Charles V et de quelques autres agents espagnols du roi et de l'Inquisition : on y découvre une foule d'intrigues de l'une et de l'autre cour; on y voit de quelle manière les négociations se conduisent à Rome, et le parti que l'on y sait tirer des affaires les plus étrangères les unes aux autres, pour arriver au but que l'on ne saurait atteindre sans ces circonstances imprévues. Je me contenterai d'en citer quelques-unes, pour ne pas sortir des bornes que je me suis prescrites.

« D. Jean de Manuel, seigneur de Belmonte, ambassadeur de Charles V auprès du pape, écrit à ce prince, le 12 mai 1520, qu'il conviendrait que Sa Majesté fit un voyage en Allemagne, et qu'elle parût accorder quelque faveur « à un certain Fr. Martin Luther, qui est à la cour de Saxe, parce qu'il inspire la plus vive inquiétude au Souverain Pontife par les choses « extraordinaires qu'il prêche et qu'il publie contre son autorité pontificale; « que ce moine passe pour très savant et cause beaucoup d'embarras au « pape. » Dans une autre lettre du 31 du même mois (mai 1520), il dit : « Quant aux affaires de Liège, le pape paraît beaucoup plus mécontent, « parce qu'on lui a rapporté que l'évêque favorise Fr. Martin Luther, qui « parle en Allemagne contre la puissance du pape. Il est aussi indisposé « contre Erasme, qui est en Hollande, et pour la même raison... Je dis « qu'on se plaint ici de l'évêque de Liège, à cause de Luther, qui donne « plus d'embarras qu'on n'en voudrait avoir. »

Men weet overigens, dat de Luiksche bisschop Erardus een van de hardnekkigste onderdrukkers der Lutheranen is geweest.

Stuk n° 39, blz. 41.

Dit plakkaat is reeds afgedrukt bij Lameere, *Recueil des ordonnances*, deel II, blz. 69, naar hetzelfde afschrift.

Stuk n° 42, blz. 45.

Dit plakkaat is reeds afgedrukt bij Lameere, *Recueil des ordonnances*, deel II, blz. 70, naar het *Registre sur le fait des hérésies* en het Reg. G. van het Gentsch stadsarchief.

Stuk n° 47, blz. 58.

De Nederlandsche tekst van het Edict van Worms is ook afgedrukt bij Lameere, *Recueil des ordonnances*, deel II, blz. 73, naar het Reg. n° 137 (*Chambre des Comptes*) van het Brusselsch Rijksarchief en naar de *Placcaeten van Vlaenderen*.

Stuk n° 49, blz. 77.

Dat, zooals wij het aldaar aantekenden, Van der Meersch in zijne uitgave van het *Memorieboek der stad Gent* zich vergist heeft met de zaak van Lieven de Zomere in 1521 te plaatsen, blijkt duidelijk uit eene onuitgegevene Gentsche kronijk der 16de eeuw, in de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool bewaard (Hs. G. 6123). Op het jaar 1521 geeft zij de aantekening van ons stuk n° 48, blz. 76; en slechts op het jaar 1522 komt dan de aantekening voor over Lieven de Zomere: « Item in dit scependom, den xvij wedemaent, was ghestelt Lieuin de Somere, backere, up een schauaut ende hadde bij hem zeker boucxkins van Martinus Luuther, waer jnne hij ghestudeert hadde, ende waren alle verberrendt. »

Stuk n° 54, blz. 80.

Dit stuk is ook te vinden in een ander handschrift der Kon. Bibliotheek te Brussel, namelijk in het HS. n° 6337. Bij de aantekening achter dit stuk n° 54 is nog te voegen: Dat Jacobus Praepositus niet *Spreng*, maar *Iperensis* (d. i. van Ieperen) heette, wordt van elders nog bewezen; ziehier een uittreksel uit eenen brief van Luther aan Spalatinus (11 Mei 1524): « Bre-menses proficiunt in verbo, ut jam vocarint nostrum Jacobum *Iperensem* pro evangelista in alteram ecclesiam. » (Enders, *Luther's Briefwoechsel*, deel IV, blz. 340.) — Op het einde van 1524 schreef Praepositus eenen brief aan Luther over den marteldood van Hendrik van Zutphen in Ditmarschen; daar heet hij ook *Jacobus Hyperensis*. (Enders, deel V, blz. 90.)

Stuk n° 56, blz. 82.

De brief van Cornelis Hoen aan Luther over de ware beteekenis van het Avondmaal (1521) werd naar de eerste uitgave van Zurich (1525) afgedrukt bij Enders, *Luther's Briefwoechsel*, deel III, blz. 412-423. Zie ook Brieger's *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, deel XVIII, blz. 348.

Stuk n° 65, blz. 96.

De druk van Leipzig, door Seckendorf vermeld, had den volgende titel: **Revocationes dv** | orum Lutheranorum. | **Anathematizatio** | Et reuocatio Fratris Jacobi | prepositi, olim prioris Fra | trum Heremitarū sanc | ti Augustini, oppi | di Antuerpiē. | **ERRORES REVOCA** | ti per dominum Herma | nū Gerardi In ciuita | te Traiectensi... Impressum Lipsyck per Baccalaureum Mar- | tinum hertipstensem Anno Milesimo | Quingentesimo Vigesimo secundo. |

Een exemplaar ervan berust op de Rathsschulbibliotheek te Zwickau. (Mededeeling van Dr Otto Clemen.)

Stukken n° 72, blz. 101, n° 73, blz. 104, n° 79, blz. 115, n° 80, blz. 118 en n° 86, blz. 125.

Al deze stukken van keizer Karel over de aanstelling van Frans Vander Hulst als inquisiteur zijn reeds afgedrukt bij Lameere, *Recueil des ordonnances*, deel II, blz. 171, 188 en 189, naar het afschrift van het *Reg. sur le fait des hérésies*.

Stuk n° 77, blz. 114.

Over Nicolaas van 's Hertogenbosch zegt de tijdgenoot Adrianus Barlandus in zijn commentaar op Plinius' brieven (*C. Plinii secundi epistole familiares*; Leuven, Dirk Martens, 1516, blz. iv. recto) het volgende: "Quod nunc fecisse mihi videntur in Selandia mea ciues Middelburgenses, qui probe intelligentes natura tenacissimam iuuentutem eorum esse, quae rudibus annis perceperit, vt non nisi optima discerent, eorum liberi optimum praeceptorem abhinc triennium [1513?] in urbem suam induxerunt Nicolaum Buscoducensem, papae! qua modestia, qua doctrina, qua denique facundia virum, qua ea iuuenes diligentia instituit vt iam non Middelburgenses tantum, sed etiam ex finitimis oppidis adolescentes ingenii gratia colendi ad eum confluant; quod vbi mihi renunciatum est, incredibilis quidam estus leticiae mentem occupauit meam; faueo enim patriae, faueo bonis disciplinis, quas renasci plurimum laetor." (Zie *Bibliotheca Belgica*, *C. Plinii secundi epistole familiares cum Barlandi scholiis*.)

Stuk n° 90, blz. 132.

Over het boekje *Manipulus florum collectus ex libris R.P.F. Jacobi de Hochstraten*, zie Böcking, *Opera Hutteni*, deel VII, blz. 107, n° XXXVII.

Stuk n° 110, blz. 159.

De brief van Hendrik van Zutphen (29 November 1522) is ook afgedrukt in het *Bremer Jahrbuch*, 2de serie, deel I, blz. 241 en volg.

Stuk n° 116, blz. 172.

Het drukje, bevattende het verhaal over Praepositus, dat Janssen naar het eenig exemplaar van wijlen A. C. Vervier te Gent afdruckte, is voorafgegaan van een titelblad met zwierige omlijsting, waarvan Janssen ook een fac-simile geeft.

Die titel luidt als volgt: "Ein schone vnd cle || gliche history brüder Jacobs || probst Augustiner ordens || vorzeiten Prior zû Ant || dorff | an gemeine from || me Christenheit | von || beiden gefenck || nissen | so er || von we || gen des || worts gottes || vnd vmb des heyiligen || Euangeliumss willen erlit || ten hatt. "

ERRATA.

Blz. 48, regel 5 van onder, *communium*; lees: *communitum*.

" 82, regel 24, *fratere*;

" *fratre*.

" 123, voorlaatste regel, *epuratam*;

" *ejuratam*.